

М. С. КАЗАНДЖИЄВА, О. СОЛОНЮК

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Зниження рівня професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах сьогодні є актуальною проблемою вищої освіти на всьому пострадянському просторі. І не в останню чергу ця проблема пов'язується з рівнем інтелекту студентської молоді.

Посилення прагматичного підходу до вищої освіти (як відкритого, так і прихованого), поступова і свідомо детеоретизація навчального процесу протягом тривалого часу засвідчили остаточну перемогу тенденції до вузькопрофільної спеціалізації, що позначилося передусім на рівні умінь теоретичного мислення та розвитку інтелекту взагалі. Поставлена в центр уваги професійна компетентність, ставши модним трендом, обмежувалася освоєнням лише предметного змісту навчальних курсів і формуванням основних професійних умінь. Відтак власне інтелектуальна складова процесу освіти виявляється зайвою і певною мірою «опозиційною» до професійної підготовки фахівця.

Зазвичай вважалося, що у процесі оволодіння навчальним матеріалом у вищих навчальних закладах (що спирався передусім на відтворення інформації) вдосконалення рівня інтелекту здійснюється спонтанно, автоматично, не потребуючи спеціальних зусиль, певної організації навчального процесу, систематичної роботи. Значно важливішою видавалася професійна компетентність, до змісту якої могли входити різні компоненти залежно від досвіду авторів відповідних концепцій.

Основні парадигми навчання сучасної освітньої системи (як шкільної, так і університетської) теж зазнали впливу суспільної кризи. Нові вимоги, що постали перед вищою освітою, підтвердили необхідність трансформації цих парадигм, і насамперед шляхом інтелектуалізації освітнього процесу.

Зважаючи на міжпредметні уявлення про сутність інтелектуальної діяльності [2, 4, 5], інтелект розуміємо як інтегровану сукупність видів мислення та практичних умінь, що забезпечує можливість вирішення теоретичних і практичних завдань. Звідси професійну компетентність можна представити як інтелект, обмежений формами професійного функціонування, відтак інтелект – як компетентність, доповнену широким (загальним) кругозором та обов'язковою гнучкістю та глибиною мислення.

Феномен компетентнісного підходу досить повно і глибоко досліджений спеціалістами різних галузей, професійна компетентність розглядається з позицій нових концепцій і наукових напрямів. Однак у підготовці майбутніх фахівців з'являються нові проблеми, одну з яких ми вбачаємо в занадто низькому рівні інтелектуальної культури. Переважна увага до формування умінь комунікації, на противагу теоретичним знанням, призводить до парадоксальних ситуацій: тезаурус багатьох випускників вищих навчальних закладів не може забезпечити корпоративне спілкування – взаємодію осіб, пов'язаних однією спеціальністю.

Проте і навчальний процес, реагуючи на виклики часу, поступово зазнає змін: на перший план виходить не кількість інформації, а вміння правильно мислити; не відтворення знань, а продукування ідей. Пріоритетним стає завдання формування культури інтелектуальної діяльності.

У контексті завдань формування і вдосконалення інтелекту науковцями запропоновано такі критерії розвитку мислення: 1) ступінь усвідомленості операцій і прийомів розумової діяльності; 2) ступінь володіння операціями та прийомами розумової

діяльності (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, конкретизація, класифікація тощо); 3) рівень сформованості вміння здійснювати перенесення усвідомлюваних операцій та прийомів мислення з одних ситуацій в інші – схожі або аналогічні; 4) рівень сформованості словесно-логічного, наочно-образного, предметно-дієвого мислення; 5) обсяг тезаурусу та його системність; 6) рівень і динаміка різних характеристик розуму (глибина, гнучкість, системність, швидкість, послідовність, критичність, самостійність); 7) здатність конструювати алгоритми та використовувати їх у пізнавальній діяльності; 8) уміння творчо розв'язувати задачі [1].

Інтелект, що становить системотвірну основу навчання, передбачає наявність власної теорії формування і розвитку, у тому числі і переосмислення змісту предметного навчання – його цілей, завдань, підходів, принципів і методів, структури, наповнення. Одним з фундаментальних параметрів інтелекту (поряд із довільною увагою, вміннями рефлексії, вміннями абстрагування, системністю та діалектичністю мислення) є усвідомленість вибору, інтеграції та організації інтелектуальних дій. У фокусі цих напрямів мають інтегруватися і фундаментальні параметри інтелекту – довільна увага, уміння рефлексії, уміння абстрагування, системність і діалектичність мислення.

Загальновідомо, що і рівень інтелектуальної культури університетської молоді, який значною мірою впливає на якість знань і умінь, не є достатнім: студенти не завжди здатні виділити істотне в навчальному матеріалі, досить часто концентрують увагу на деталях і несуттєвих ознаках, властивостях, фактах, не володіють прийомами розумової діяльності (конструювання дефініцій, порівняння, класифікація, категоризація, виведення) тощо. У більшості майбутніх фахівців відсутнє вміння усвідомлено користуватися понятійним апаратом, інтерпретувати результати інтелектуальної діяльності, усвідомлювати, розпізнавати і створювати власні алгоритми продуктивної навчальної діяльності.

Звідси постає завдання формування не просто комунікативної культури (як уміння ефективно використовувати мовні можливості відповідно до ситуації, сфери й завдань спілкування), а екстралінгвістичної, тезаурусної культури, культури інтелектуальної діяльності як необхідної складової теоретичної підготовки сучасного фахівця. Вирішенню цих завдань може сприяти звернення до інтелектуального потенціалу навчальних курсів, виокремлення і аналіз інтелектуально орієнтованих напрямів дидактики.

Так, достатні резерви у цьому напрямі містить текстоцентричний підхід. У процесі формування вмінь працювати з текстовою інформацією (навчання текстової діяльності – складання, породження, тлумачення текстів) формується текстова компетентність. Текстова компетентність вміщує: 1) «комплекс знань про текст як форму комунікації»; 2) «набір знань, навичок і вмінь особистості здійснювати текстову діяльність» [3, 69]. До знань про текст та умінь текстової діяльності слід додати і готовність до такої діяльності. Для студентів-іноземців текстова компетентність особливо актуальна, оскільки вона становить основу розуміння і продукування різного роду текстів.

Процес сприйняття й розуміння змісту слів і їх взаємозв'язків у контексті речення реалізується на вербально-семантичному рівні, який (у контексті викладеного) можемо вважати «тезаурусним». Це рівень не лише фонетичної, лексичної і граматичної компетентності, а й теоретичний, що дозволяє оперувати поняттями, визначеннями і термінами спеціальної галузі знань або сфери діяльності, аналізувати, класифікувати, включати їх до більш широкого контексту функціонування тощо.

Формування комплексу вмінь іншомовної комунікації в тому чи іншому виді діяльності можливе в тому числі і через метод системного моделювання (визначення умінь сприймання і продукування іншомовної наукової інформації, типів і різновидів вправ і

завдань). Студентам-іноземцям з метою навчання читання можуть бути запропоновані спеціальні тексти, систематизовані на основі метатемного підходу та типу їх комунікативної організації. Метатемний підхід є ефективним методом презентації логіко-сміслової структури і змісту навчальних текстів, оскільки дозволяє коректно організовувати спеціальну інформацію, підвищувати рівень усвідомленості операцій і прийомів розумової діяльності і ступінь володіння ними.

Інтелектуальна діяльність студентів, що передбачає цілеспрямовану роботу зі спеціальними текстами, має бути обов'язковим компонентом навчального контенту – або частиною кожної навчальної дисципліни, або окремим навчальним курсом, що дасть можливість сформувати у майбутніх фахівців системне, професійне, креативне мислення, забезпечуючи тим самим реалізацію одного з принципів якісної освіти.

З огляду на необхідність інтелектуалізації навчального процесу перед викладачем постають нові завдання: переосмислення предметного змісту навчальних курсів з метою реалізації системного підходу; міждисциплінарна організація змісту навчання; формування у студентів достатнього рівня розвитку рефлексії; осмислення та використання законів і закономірностей, принципів і механізмів навчання, спрямованих на становлення творчої особистості загалом і розвитку інтелекту студентів зокрема.

Список літератури

1. Поспелов Н. Н. Формирование мыслительных операций у старшеклассников / Поспелов Н. Н., Поспелов И. Н. – М. : Просвещение, 1989. – 151 с.
2. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала. – Тернопіль: «Навчальна книга. – Богдан», 2000. – 152 с.
3. Салосина И. В. Текстовая компетентность: от восприятия к интерпретации // Вестник Томского государственного педагогического университета. – Выпуск 10 (73). Серия «Педагогика». – Томск, 2007.
4. Славская А. Н. Личность как субъект интерпретации. – Дубна: Феникс+, 2002. – 240 с.
5. Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. – изд. 2-е, доп., перераб. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.

Казанджиева, М.С. Роль інтелектуальної культури в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця [Текст] / М.С. Казанджиева, О. Солонюк // Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : збірник наукових праць / Ред.кол.: Л.В. Біденко, О.М. Волкова, С.І. Дегтярьов; Упоряд. Л.Д. Біденко. - Суми : СумДУ, 2015. - Вип.2. - С. 88-93.